

Tiivistelmä

V. Musajev. Inkerin poliittiset vaiheet 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvulla.

Tässä kirjassa puhe on Inkerinsuomalaisten ja muiden Inkerinmaan suomenkielisten kansojen historiasta 1800-luvun loppupuolelta nykyiseen aikaan asti.

Siirtäminen Suomesta Luoteis-Venäjälle (entiseen Watlandiin eli Ižoranmaalle) alkoi 1600-luvulla, Ruotsin vallan aikana (juuri tänä aikana tämä alue nimitettiin ruotsiksi ja saksaksi «Ingermanland», suomeksi «Inkeri» eli «Inkerinmaa»). 1900-luvun alussa Pietarin kuvernementissa (läänissä) asui yli 210 000 Itämeren suomalaista: noin 120 000 Inkerin ja 20 000 Suomen suomalaista, 64 000 virolaista ja noin 16 000 Inkerinmaan suomenkielista kantaasukasta — inkeroista ja vatjalaista. Inkeriläiset asuivat kuvernementin viidessä kihlakunnissa eli ujezdeissa: etupäässä Pietarin, Lyssin (Schlüsselburgin) ja Saaren (Tsarskoje Selon)¹ ja myös Pietarhovin ja Jaaman (Jamburgin) kihlakunnissa. Pietarin kuvernementissa toimi noin 30 suomalaista luterilaista seurakuntaa. Suurin heistä oli Pietarin Pyhän Marian kirkon seurakunta, johon kuului noin 15 500 henkeä. Inkerin maaseudun suurimmat seurakunnat olivat Venjoki (Slavjanka), Toksova — Haapakangas, Tyrö ja Lempaala. Vuoteen 1918 mennessä Inkerin luterilaisiin seurakuntiin kuului 142 925 henkeä. 1800-luvun loppupuolelta Inkeriläisten kulttuurielämä kehityi aktiivisesti. Suomalaisissa seurakunnissa toimi kansan- ja pyhäkouluja, Pietariin ja Inkeriin perustettiin suomalaisia seuroja ja yhdistyksiä (esim. «Suomalainen Hyväntekeväisyys Seura», «Raittiuden harrastajain yhdistys "Inkeri"», sivistysseura «Soihtu» jne.), Pietarissa julkaistiin suomalaisia sanomalehtia, joista tunnetuimmat olivat «Inkeri» ja «Neva». Myöhemmin inkeriläisen sivistyneistön keskuudessa ilmestyi ajatuksia kulttuuriautonomiasta Inkerin suomalaisia varten, mukaanluettuna paikallisesta itsehallinnosta ja äidinkielisestä koulutuksesta.

Maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen Venäjän vähemmistökansojen kesellä tehostui liike aluksi itsehallinnon ja sitten itsenäisyyden puolesta. Huhtikuussa vuonna 1917 pidettiin ensimmäinen yleisinkeriläinen edustajakokous, jossa käsiteltiin paikallisitsehallinnon ja koulutuksen uudistamisen kysymyksiä. Syyskuussa 1917 ja maaliskuussa 1918 tapahtui vielä kaksi edustajakokousta, viimeisessä kokouksessa hyväksyttiin päätök-

¹ Erityisesti Valkeasaaren, Haapakankaan, Toksovan, Lempaalan, Kuivaisin, Vartiomäen, Kelton, Hatsinan, Tuutarin volosteissa.

sen inkeriläisten volostin johtokuntien muodostamisesta. Inkeriläiset pystyivät oman kansanedustuslaitoksen, jonka nimenä oli «Inkerin Keskusvaliokunta», opettajan ja toimittajan Kaapre Tynnin johdolla. Mutta vuonna 1918 bolševikit lakkauttivat inkeriläisten itsehallinnon elimet. Bolševikkien hirmuvalta Inkerissä herätti kesällä ja syksyllä 1918 talonpoikaiskapinoita, joihin inkeriläisiä myös osallistui. Suurin keskellensä oli ns. «Volosovan kapina» Länsi-Inkerissa elo- syyskuussa 1918, jolloin kapinallisia valtasi Volosovan, Moloskovitsan ja Vrudan kylät ja piti Balttilaisen radan osan. Tunnettakin on ns. «perunansota» Kelton piirissä (volostissa). Näiden kapinoiden ahdistamisen jälkeen pakolaisia Inkerinmaalta rupesi muuttaa Suomeen. Tammikuussa 1919 Helsingissä järjestettiin Inkerin väliaikainen hoitokunta Pietari Toikan johdolla. Ensimmäisiä ajatuksia irrottamaan Inkeri tai sen osa pois Venäjältä ja liittymään tämä alue Suomeen tai jakamaan se Suomen ja Viron välille ilmestyi inkeriläisten pakolaisten keskuudessa vuoden 1919 alussa. Sellaisia ajatuksia esiintyi suomalaisten aktivistien suoranaisten vaikutuksen alla. Aktivistit aikoivat muodostamaan «Suur-Suomi» Venäjän alueiden, joissa asui suomensukuisia heimoja, Suomeen liittämisen välityksellä. Suomessa pystytettiin tällaiset järjestöt, kuin «Inkerin Ystävät» ja «Inkerin Avustuskomitea». Mutta vaikka aktivistit antoivat apua inkeriläiselle liikkeelle, he ohjattiin omilla hyökkäyshenkisillä ambitioilla ja osoittivat liian vähän mielenkiintoa inkeriläisten todellisiin tarpeisiin. Suomen viranomaiset pysyivät pidättyvinä Inkerinmaan asioiden suhteen.

Samanaikaisesti Viron poliittinen ja sotilasjohto puuttui myös Inkerin asioihin ja silläkin oli omat tarkoitukset: virolaiset halusivat muodostaa puolueeton vyöhyke Länsi-Inkerissä turvamaan itsensä uutta vaaraa Neuvosto-Venäjän puolelta vastaan. Maaliskussa 1919 Viron hallituksen ja Inkerin väliaikaisen hoitokunnan välille oli solmittu sopimus, jonka mukaan virolaiset sitoutuivat antaa apua inkeriläiselle liikkeelle. Virossa muodostui inkeriläinen vapaaehtoinen joukko. Tämä joukko, jota komensi kapteeni Aleksanteri Tynni, Kaapre Tynnin veli, ja hänen surmansa jälkeen — suomalainen majuri A. Uimonen ja joka uudistettiin pataljoonaksi ja sitten rykmentiksi, osallistui touko-kesäkuussa 1919 «valkeakaartin» hyökkäykseen Pietaria vastaan. Se eteni Yhinmäen (Krasnaja Gorkan) linnoitukseen saakka, jonka varuskunta nousi kapinan neuvostovaltaa vastaan. Mutta selkkauksen inkeriläisten ja «valkoisten» venäläisten tuloksena rykmentti hajotettiin Pohjoisen armeijakunnan komentajan kenraali Rodzjankon käskyn mukaan. Rykmentti myöhemmin järjestettiin uudelleen ja osallistui syksyllä 1919, virolaisten sotajoukkojen kanssa, Luoteisarmeijan uuteen Pietarin retkeen. Luoteisarmeijan tappion vuoden

1919 lopussa jälkeen inkeriläinen rykmentti perääntyi Viron puolelle ja, rauhansopimuksen Viron ja Neuvosto-Venäjän välille solmimisen jälkeen, hajotettiin kesällä 1920.

Inkeriläisten liikkeen toinen keskus muodostui Suomessa. Kesällä 1919 noin 6000–7000 pakolaista Pohjois-Inkeristä kokoontui Karjalan kannaksella rajan vieressä Suomen puolella. Pakolaisten kokous Raudussa heinäkuussa välitsi Pohjois-Inkerin väliaikaisen hoitokunnan ja julisti riippumattoman Inkerin luomisen aatteen. Lisäksi inkeriläiset pitivät rajan takana omissa hoteissaan viisi kylää käsittävää, syvälle Suomeen päin Kivennavan ja Raudun kohdalla pistävää Kirjasalon kulmausta. Pohjois-inkeriläisten johtajat olivat radikallisemmat kuin Länsi-Inkerissä virolaisten tukemana toimivat inkeriläisten toimihenkilöt K. Tynnin johdolla, jotka olivat valmiit tyytyä Inkerin autonomiaan Venäjänkunnassa. Heinäkuussa 1919 Kannaksella, Suomen viranomaisten luvalla, järjestyi toinen inkeriläinen vapaaehtoinen joukko, myöhemmin rykmentti, jota johti Venäjän keisarin armeijan entinen upseeri ja Suomen kansalaissodan tunnettu osanottaja everstiluutnantti Yrjö Elfvingren. Hän ryhtyi kaksi rohkeata hyökkäystä Pohjois-Inkeriin heinäkuun lopussa ja sitten lokakuussa, Luoteisarmeijan hyökkäyksen aikana. Molemmat hyökkäykset epäonnistuivat. Vaikka toisen hyökkäyksen menossa inkeriläiset valtasivat Korkeamäen, Lempaalan ja Miikkulaisen kylät ja ennättivät Gruusinon asemaan saakka, Elfvingrenin, suomalaisten joukkojen avustamatta, oli pakko perääntyä takaisin Suomen puolelle. Itsenäinen ”inkeriläinen tasavalta” Kirjasalossa oli olemassa joulukuuhun 1920 asti ja inkeriläinen rykmentti, joka kesällä 1920 supistettiin pataljoonaksi, asetui tuolla ja Raudussakin.

14. lokakuuta 1920 Tartossa oli allekirjoitettu rauhansopimus Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille. Neuvosto-Venäjän valtuuskunnan deklaraatiossa, joka oli liitetty sopimuksen tekstille, julistettiin Pietarin kuvernementin suomalaisen väestön oikeuksia: sisäisen itsehallinnon oikeus, koulutuksen äidin kielessä oikeus jne. Ilmoitettiin myös amnestia inkeriläisille ja itä-karjalaisille pakolaisille, jotka oleskelivät Suomessa. Noin 8300 inkeriläisistä pakolaisista suurin osa palasi kotimaahan 1920-luvun aikana. Noin 3000 henkilöä jäi Suomeen. Inkeriläinen pataljoona vietiin 6. joulukuuta ”Kirjasalon kulmauksesta” Suomeen ja kymmentä päivää sitten hajotettiin Suomen puolustuksen ministerin käskyn mukaan. 1920- ja 1930-luvulla Suomessa perustettiin inkeriläisten siirtolaisten järjestöt: ”Inkerin Liitto” (perustettu v:nä 1922), ”Inkeriläisten Yhdistys” (perustettu v:nä 1934 entisen ”Inkeriläisen Toimikunnan Suomessa” asemesta), erilaisia kerhoja. Inkeriläiset osallistuivat ns. ”heimotyöhön”. Vuonna 1929 muutamia inkeriläisiä, karjalaisia ja suomalaisia kansalliskiihkoisia järjestöjä

pystyttivät “Heimojärjestöjen Keskusvaliokunnan”. Vakoilu- ja agitaatio toiminta Neuvostoliittoa vastaan ei ollut kuitenkaan hyvin tehokasta. Y. Elfvingren, joka kansallissodan jälkeen oli ollut yhteistyössä B.N. Savinkovin ja muiden venäläisten emigranttien kanssa, vuonna 1926 saapui Neuvostoliittoon, mutta seuraavana vuonna hän vangittiin ja teloitettiin.

Venäjän kommunistisen puolueen 12. edustajakokouksessa, joka tapahtui huhtikuussa 1923, formuloitiin “korenizatsian” politiikan periaatteet kansalliskysymyksessä. Tämä politiikka edellytti vähemmistö kansojen itsehallinnon, kielten ja kulttuurin kehittämisen tukea. 1920-luvulla Leningradin alueella toimi suomalaisia, virolaisia, vepsäläisiä, inkeroisia, saksalaisia, lätiläisiä ja muita kyläneuvostoja, kouluja, vähemmistö kansoilla oli omia sanomalehtiä, teattereja, «poliittisen sivistyksen taloja» jne. Vuoteen 1930 mennessä inkeriläisillä oli yksi oma kansallispääpiiri (Kuivaisin eli Toksovan piiri (rajon) Pohjois-Inkerissä, jossa suomalaiset muodostivat väestön 82 prosenttia), 60 kansallista kyläneuvostoa. Vuonna 1935 toimi 267 suomalaista alkeiskoulua ja 45 vajaata keskikoulua. Vuodesta 1922 lähtien Hatsinassa toimi suomalainen opettajateknikumi (myöhemmin se siirrettiin Leningradiin), seuraavana vuonna Seuluskoihin perustettiin suomalainen maatalousteknikumi. Suomalaisia osastoja toimi Leningradin valtiollisessa pedagogisessa instituutissa ja Länsi-vähemmistö kansojen Kommunistisen yliopiston Leningradin alaosastossa. Vuonna 1923 perustettiin suomalainen kustantamo «Kirja», joka vuoteen 1932 mennessä julkaisi 944 suomenkielistä kirjaa ja lehtistä. Leningradissa ilmestyi muutamia suomenkielisiä aikakausjulkaisuja, mm. sanomalehti «Vapaus», nuorisosanomalehti «Nuori Kaarti», maatalous-aikakauskirja «Kyntäjä», kirjallisuuslehti «Soihtu» jne. Toimivat myös Suomalainen sivistystalo ja Suomalainen kansallinen teatteri, joka näytteli etupäässä alueen suomalaisissa kylissä ja kolhooseissa. Inkerin suomalainen luterilainen kirkko 1920-luvulla tuli autonomiseksi; vuodesta 1921 lähtien Leningradissa toimi Suomalainen Korkea Kirkollisneuvosto, jota johti ensin piispa Felix Relander ja sitten rovasti Selim Jalmari Laurikkala, jota pidettiin «inkerinsuomalaisten hengellisena isänä». Suomalaiset edustajat osallistuivat kesäkuussa 1924 Venäjän Luterilaisen Kirkon Yhteissynodin töihin. Samanaikaisesti Inkerissä levisi eriläisiä sekteja, joita kilpaili luterilaisuuden kanssa.

1930-luvun alussa inkeriläisten kohtalossa tapahtui jyrkkä käänne. Inkerissä, niin kuin muuallakin Neuvostoliitossa, alkoi maatalouden kollektivisointi. Helmikuussa 1930 Leningradin aluen toimeenpaneva komitea lähetti kaikille piirin toimeenpaneville komiteille salaisen määräyksen «Täydellisen kollektivisoinnin piireissä kulakkitalousten lakkautamisen toimenpiteistä». Oikeita kulakkeja inkeriläisissä oli vähän,

mutta tämä ei merkinnyt mitään. Monet inkeriläiset leimattiin «kulakeiksi» ja karkotettiin kotialueiltaan. Noin 18 000 inkerinsuomalaista vietiin Kuolan niemimaalle Hiipinään tai Länsi-Siperiaan (vuonna 1940, Karjalais-Suomalaisen Neuvostotasavallan perustamisen jälkeen, entiset inkeriläiset «kulakit» muutettiin Kuolan niemimaalta Karjalaan). Leningradin hallintoalueen maatiloista oli vuoteen 1936 mennessä 91 prosenttia kollektivoitu, keinolla taikka toisella, Leningradin alueella oli 580 suomalaista kolhoosia. Suomen puuttumisen jälkeen vainoja Inkerissä väliaikaisesti tyyntyi. Vuosina 1932–1934 karkotetuksi joutui «vain» tuhatkunta henkilöä. Mutta vuodesta 1935 seurasi toinen suurimittainen karkotusaalto. 31. maaliskuuta 1935 Leningradin alueen puoluekomitean toimisto, NKVD:n ohjeen mukaan, hyväksyi päätöksen «Leningradin alueen ja KANST:n rajavyöhykkeen kulakiselta ja neuvostovastaiselta aineelta puhdistamisesta». Sitten, keväältä 1935 syksyille 1936, kaikki Pohjois-Inkerin rajakyläin suomenkielinen väestö, noin 27 000 henkeä, siirrettiin itään, etupäässä Tihvinan seudulle ja Vologdan alueelle.

Inkeriläisten kansallisen yhteiskunnallisen ja kulttuuritoiminnan loppullinen lakkauttaminen 1930-luvun loppupuolella oli sekä «korenizatsian» politiikan peruuttamisen, että Neuvostoliiton ja Suomen välisten suhteiden kärjistymisen tuloksena. Vuosina 1937–1938 Leningradissa ja Leningradin alueella lakkautettiin kaikki kansalliset piirit ja kyläneuvostot, Toksovan suomalainen piiri mukaanluettuna, kansalliskoulut muutettiin venäjäkieleksi, suljettiin kaikki kansalliset sanomalehdet, teatterit ja sivistystalot. Monet kansalliskaaderit vangittiin ja sitten teloitettiin tai karkotettiin, esimerkiksi «Vapaus» — lehden toimittajat, Suomalaisen kansallisteatterin johtajat jne. Monet suomalaiset olivat «suuren terrorin» vuosien 1937–1938 uhreja keskellä. Elokuusta marraskuuhun 1937 ainoastaan Leningradissa ja Inkerinmaalla ammuttiin 434 suomalaista. 1930-luvun loppupuoli oli myös Inkerin luterilaisen kirkon murskaamisen aika. Vuoteen 1937 mennessä jo puolet kirkkorakennuksista oli suljettu tai otettu muuhun käyttöön. Kaikki muut luterilaiset kirkot Inkerissä suljettiin vuosina 1937–1939. Leningradin Pyhän Marian kirkon seurakunta lopetettiin huhtikuussa 1938. Monet kirkkoherrat ja seurakunnanhoitajat joutuivat vainojen alaiseksi. Kirkkoherra S.J. Laurikkala meni Suomeen maaliskuussa 1937. Suomalaisen evankelis-luterilaisen konsistorion viimeinen puheenjohtaja Pekka Braks syytettiin vakoiluun ja vasta-vallankumoukselliseen järjestöön osallistumisesta ja teloitettiin Levašovossa 15. marraskuuta 1937, niin kuin eräitä muita suomalaisia pappeja (A. Jaatinen, A. Korpelainen, S. Pennanen, A. Suomalainen, I. Virranen jne.). Viimeinen toimiva luterilainen kirkko Inkerissä Haapakankaan seurakunnassa suljettiin syyskuussa 1939.

Kovia kokoneiden Neuvostoliiton vähemmistö-kansallisuuksien joukossa inkeriläisten vaiheet kuuluivat kuitenkin kaikkien mustimpiin. Lähemmäs 50 000 ihmistä karkotettiin tai surmattiin.

Toinen Maailmansota merkitsi jälleen kerran Inkerin joutumista sodan kurikan rusikoitavaksi. Elokuussa 1941 NKVD antoi käskyn suomalaisten ja saksalaisten pakko-evakuoinnista (erikoisevakuoinnista) Leningradin alueilta itään. Koska ei ollut mahdollista suorittaa tämä käsky täydellisesti, kertauskäsky seurasi 20. maaliskuuta 1942 ja pakkoevakuointi jatkui. Yleensä kesäkuuhun 1942 asti 44 737 suomalaista siirrettiin Leningradista ja kaupungin ympäristöstä Vologdan, Omskin, Krasnojarskin ja Irkutskin alueille. Noin 76 000 suomensukuista asukasta jäi saksalaisilla sotajoukoilla miehittämille alueille. Heidän suurin osa, yli 63 000 henkilöä, Suomen ja Saksan välisen sopimuksen mukaan, muutettiin vuosina 1943–1944 Viron kautta Suomeen. Noin 3000 inkeriläistä majoitui Viroon, 1061 henkilöä jäi Inkeriin. Sitten välirauha Suomen ja Neuvostoliiton välille oli solmittu 19. syyskuuta 1944, neuvostoliittolaisia asiamiehiä alkoi pyrkiä palauttamaan kaikki Neuvostoliiton kansalaiset Suomesta. 19. marraskuuta 1944 ilmestyi Valtiollisen Puolustus-komitean salainen päätös «Inkeriläisen syntyperän väestön, joka ennen on asunut Leningradin alueella, siirtämisestä Suomesta». Joulukuusta 1944 tammikuuhun 1945 56 030 siviili-henkilöä palautettiin Suomesta Neuvostoliittoon. Keskellä heitä oli (tammikuun 1945 keskuksessa) 47 270 inkerinsuomalaista, 4540 venäläistä, 3019 inkerista, 571 karjalaista, 172 virolaista, 152 vepsäläistä ja 192 muuta. 1940-luvun loppuun asti Suomesta palasi yleensä 58 412 siviilihenkilöä ja 46 344 entistä sotavankia. Noin 8000 henkeä jäi Suomeen tai siirtyi Ruotsiin (vuoden 1946 alussa Ruotsissa oli 1553 inkeriläistä).

Inkeriläiset eivät saaneet lupaa palata kotialueilleen ja majoitettiin Novgorodin (10 513 henkilöä toukokuun 1945 tietojen mukaan), Pihkovan (6335), Velikije Lukin (5577), Kalininin (14 158) ja Jaroslavlin (19 359) alueille. Hallituksen päätöksen syyskuun 19. p:ltä mukaan inkeriläisille, sodan osanottajien perheitä paitsi, oli kielletty asumaan Leningradin alueella. Mutta inkeriläisten suurin osa pyrki ajaa pois, sekä näiltä alueilta, joille he olivat majoitetut Suomesta palauttamisen jälkeen, että pakkoevakuoinnista Siperiasta, ja palata Inkerinmaalle. Toukokuussa 1947 Leningradin alueella asui, etupäässä laittomasti, 13 958 suomalaista. Näistä 6899 henkilöä siirrettiin pois toiskertaisesti Leningradista ja Inkeristä toukokuusta heinäkuuhun 1947 Ministerineuvoston ja Sisäasiain-ministeriön käskyn mukaan. 6189 ihmistä sai luvan jäädä Inkeriin. Suurin osa siirretyistä ei kuitenkaan hallunnut ajaa takaisin pakkoasumisen paikkoihin ja monta inkeriläistä muutti Viroon. Yli 20 000 suomalaista siirtyi 1940-luvun lopussa

Karjalaan tämän tasavallan puoluejohtajan Gennadij Kuprijanovin aloitteesta. Sillä tavalla Virossa ja Karjalassa muodostivat inkeriläiset siirtokunnat. Vasta vuonna 1954 kaikki rajoitukset peruutettiin ja inkeriläiset saivat siirron vapauden ja laillisen mahdollisuuden palata kotimaahan.

1900-luvun toisen puolen aikana inkerinsuomalaisten lukumäärä supistui merkittävästi — 92,5 tuhailta vuonna 1959 67 tuhaille vuoteen 1989 mennessä. Noin 17 500 inkeriläistä asui vuonna 1989 Inkerissä, 18 500 — Karjalassa ja 16 500 — Virossa. Suomalainen väestö on myös noin 15 muissa Venäjän Federaation alueilla ja autonomisissa tasavalloissa, Kazahstanissa, Latviassa ja Ukrainassa. Inkeristen asukkaiden lukumäärä oli samana vuonna vain 820 (heidän varsinainen määrä on muuten luultavasti vähän isompi) ja vatjalaiset ovat melkein kadonneet (1990-luvulla vain muutamaa kymmentä ihmistä puhui vatjaa). 1980-luvusta alkaen Inkerinmaan suomenkielisten asukkaiden elämässä alkoi eräitä positiivisia muutoksia. Glasnostin aikana rupesi kansallisten kulttuuriyhdistysten elpyminen. Vuonna 1989 Leningradin alueen Taitsin asutukseen perustettiin «Inkerin Liitto» ja Tarttoon — «Viron Inkerinsuomalaisten Liitto». Seuraavana vuonna ilmestyi «Karjalan suomalaisten Inkeri-Liitto». Jo aikasemmin on ollut olemassa inkeriläisiä järjestöjä Suomessa ja Ruotsissa. Inkeriläisten järjestöjen edustajia osallistuu Ulkomaalaisuusmaalaisen parlamentin ja Suomalais-Ugrilaisten edustajakokousten töihin. Suomen kieli opetetaan nyt Pietarissa ja Leningradin alueella muutamissa kouluissa ja erilaisilla kursseilla. Inkeriläisten kirkollinen elämä myös elpyy. Jo vuonna 1964 suomalainen luterilainen kirkkokunta perustettiin Petroskoissa. Vuonna 1975 luterilainen kirkkokunta ilmestyi Keltossa, vuonna 1978 suomalainen kirkko avattiin Puškinissa ja vuonna 1988 pastorin Arvo Survon aloitteesta rekisteröitiin Kupanitsan seurakunta. Sen jälkeen kunnostettiin monet muut inkeriläiset historialliset seurakunnat. Ensimmäiset inkeriläiset seurakunnat kuuluivat Viron luterilaiseen kirkkoon, ja vuonna 1992, Viron riippumattomuuden julistamisen jälkeen, rekisteröitiin virallisesti itsenäinen «Inkerin Evankelis-Luterilainen Kirkko Venäjällä». Vuoteen 2001 mennessä Venäjällä toimi 67 Inkerin kirkon seurakuntaa, sekä Inkerissä että Karjalassa ja maan muilla alueilla. Pyhän Marian kirkon rakennus oli palautettu uskovaisille vuonna 1994 ja avattiin, restauroinnin jälkeen, toukokuussa 2002. Juhannus juhliittiin vuonna 1989 Keltossa ensi kerran vuoden 1938 jälkeen, ja siitä lähtien tämä juhla viiedetään vuosittain.

Kaikki nämä tosiasiat todistavat inkeriläisten kansalliselämän elvyttämisestä. Mutta samanaikaisesti tehostui inkeriläisten muutto Suomeen: 1990-luvulla siihen on muuttanut yli 15 000 henkeä. Inkerinsuomalaisten tulevaisuus riippuu monista objektiivisista ja subjektiivisista seikoista.